

BERİTAN GÖÇERİ 15-49 YAŞ GRUBU 158 KADINI KAPSAYAN MEDİKO SOSYAL BİR ÇALIŞMA¹

Ahmet SALTİK*

ÖZET:

Bingöl Dağları'nda geçici olarak konaklayan Beritan göçeri 158 kadın (15—49 yaş grubu doğurgan çağda) ile, Ağustos-Eylül 1987'de görüşüerek yürütülen bu çalışmayı, Türkiye Kalkınma Vakfı finanse ederek desteklemiştir. Tek tek görüşüerek anket formları doldurulmuştur. Evliler % 55.1, bekârlar % 44.9 oranındadır. Ortalama yaşı sırasıyla 36.6 ± 1.1 ve 18.9 ± 1.2 'dir. Hiç Türkçe bilmeyenler % 41.1 düzeyindedir (evlilerin % 57.5'i, bekârların % 21.1'i). 158 kadının % 80.4'ü hiç okula gitmemiştir. Evlilerde eğitsizlik % 98.8, bekârlarda % 42.3'tür.

87 evli kadının % 81.6'sı akrabasıyla evlidir. Bunların da % 94.4'ü yakın akraba iledir. Yakın akraba evliliği tüm evliliklerin % 77'sini bulmaktadır. Herhangi bir doğum kontrol yöntemi bilgisi sahibi kadınlar % 19.6 oranındadır. Bu oran evlilerde % 29.9, bekârlarda % 7.0'dır ($t=3.607$, $p<0.01$). Etkin yöntem bilenler % 10.8'dir. Türkçe bilenler bu bakımdan daha bilgidirler ($p<0.01$).

Ortalama emzirme süresi 20.2 ± 2.29 aydır. Menarş, bekârların % 97.2'sinde 15 yaşından önceştir. Ortalama menapoz yaşı 41.3 ± 0.9 'dur.

Kadınların % 55.1'i göçer yaşamı onaylamamaktadır ve bu tavır; Türkçe bilgisi dışında, eğitim düzeyi ve medeni durumdan bağımsızdır. Grupta radyo sahipliği % 55.7, teybi olma % 3.8 oranındadır. Kadınların % 29'u hiç TV izlememiş; % 30'u hiç hekime muayene olmamıştır. Hemen tüm göstergeler, Türkiye ve hatta Doğu, Güney-doğu ortalamalarının çok gerisindedir. Göçerlerin bu olumsuz tablosu vurgulanmalı ve düzeltilmeye çalışılmalıdır.

SUMMARY:

This research was realised in August-September 1987 by face-to-face interviewing with 158 fertil age women (aged between 15—49) of so called semi-nomad Beritan Tribe whom they take up temporarily quarters at Bingöl Mountains and the study was sponsored by the Turkish Development Foundations (Türkiye Kalkınma Vakfı).

The ratios of the married and the unmarried are 55,1 % and 44,9 % respectively. The average ages are $36,6 \pm 1,1$ and $18,9 \pm 1,2$ year at same respect. 41,1 % of the women can not speak Turkish (57,5 % of the married and 21,1 % of the singles). 80,4 % of 158 women have never attended a school while the illiteracy rate is 98,9 % for the married and 42,3 % for the unmarried.

¹ Bu çalışma, 1988-Uluslararası Halk Sağlığı Kongresi'nde tebliğ edilmiştir (7-11 Kasım 1988, Antalya)

* Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (Yrd. Doç. Dr.), EDİRNE.

81,6 % of 87 married women have got married to their relatives. And, 94,4 % of those are with close relatives. The proportions of close consanguineous have reached at 77 % of all marriages.

The knowledge on any of contraceptive method is 19,6 % while these percentages are 29,9 and 7,0 for the married and the unmarried respectively ($t=3,607$, $p<0,01$). But the knowledge of effective contraceptive method is only 10,8 % and the Turkish speakers are more knowledgeable than non-speakers ($p<0,01$).

The average breast-feeding period is $20,2 \pm 2,3$ months. The "menarch" (first menstruation) is prior to 15 years of age in 97,2 % of the unmarried and average menopausal age is $41,3 \pm 0,9$ ($n=15$).

55,1 % of the women have been approved of their semi-nomadic way of life and, this attitude is independent from educational level, marital status except being Turkish speaker or non-speaker.

Radio receiver ownership is 55,7 % and the tape recorder is 3,8 % in the group. 29 % of the women have never watched on TV and 30 % have never previously been examined by a physician. Almost all parameters are much worse than Turkey's average even than those in the eastern and south-eastern sectors of the country.

This gloomy picture of the Beritan nomads ought to be emphasized and must deserve greater endeavour for rapid amendment.

GİRİŞ ve AMAÇ

İnsanlık tarihine göz atıldığında; göçer yaşam biçiminden yerleşik toplum düzenine varıldığından bu yana binlerce yıl geçtiği görülmektedir. Çok sınırlı bazı alanlarda, sosyo-ekonomik gelişim düzeyi ile ters orantılı biçimde göçer yaşam sürmektedir. Türklerde göçer yaşam, bir anlamda "göçer hayvancılık" ile eş anlamlıdır. XI. yy'ın sonlarından itibaren Orta Asya'yı kuraklık nedeniyle terk eden Türkler, Anadolu'ya gelerek burayı yurt edinmişlerdir. Ancak, göçebe-çoban ve çiftçi-köylü kültürlerini de kuşkusuz birlikte taşımışlardır (6).

Anadolu göçer topluluklarının bu yaşam biçimini, esas itibarıyla hayvancılığa dayalı ekonomiden kaynaklanmaktadır. Aslında, günümüzde izlediğimiz göçer yaşam biçimleri, geçmişteki örneklerine göre değişim göstermişlerdir. Bugün artık göçerlerin kışlarını geçirecekleri yerler (kishlaklar) bellidir. Yazların geçirileceği yerler (yaylalar yahut yaylaklar) da bellidir. Göçerlerin bu anlamda bir kışlakları, bir de yaylakları bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzde ülkemizde izlenen göçer yaşam, modifiye olmuş bir tür'ara biçim'dir.

Güney Anadolu'da da, Toros dağlarında yazıları yaylaya çıkararak siccaklardan kaçınma ve hayvancılığı sürdürme izlenmektedir. Ancak, Doğu

ve Güney-doğuda izlenen göçerlik, daha çok hayvancılığa dayalı ekonomi-nin zorunlu bir sonucu olma durumundadır (6,8).

Yine de, zaman içinde, konar-göçer grup ve aşiretlerin toprağa yerleşme eğilimleri artmaktadır. Göçer hayvancılığın içinde bulunduğu zor koşullar, ekolojik baskılar, nüfus artışı, izlenen tarım politikaları, aşiret yapısında görülen çözülmeler ve Devletin iskân politikaları... etkisi ile yerleşik yaşam biçimine kayılmaktadır.

Beritan aşireti, Doğu Anadolu'daki bir dizi aşiretten bir kol'dur ve esas olarak kışlakları Elazığ, Palu, Diyarbakır ve Urfa yöreleri olmaktadır. Son yıllarda Elazığ merkezinde bu insanların iskânı amacı ile Devletçe konutlar yapılmıştır. Ne var ki; yerleştirme olayı, bir yığın ekonomik ve sosyo-kültürel sorunları da birlikte getirmiştir. Hayvancılığı sürdüremez duruma gelen bu insanlar; tarım alanı sahibi de yapılamadıklarından, önemli bir boşluk içine ve ekonomik sıkıntıya düşmüştür (6).

Türkiye Kalkınma Vakfı; merkezi Ankara'da bulunan, kamu yararı-na çalışan bir vakıftır ve özellikle çabalarını Doğu ve Güney-doğu Anadolu' daki kırsal kalkınma çabalarında Devlet'e yardımcı olma biçiminde yönlen-dirmektedir. Bu amaçla örgütlenmiş ve Diyarbakır'da bir Bölge Müdürlüğü kurmuştur. Köylülerin tarım ve hayvancılık ürünlerinin değerlendirilmesinde katkı vermekte; bu doğrultuda yatırımlar yaparak halk eğitimini desteklemektedir.

Beritan göçerleri, yazıları Bingöl Dağları'nda konaklamaktadırlar. Nüfusları 5 bine yaklaşmakta ve büyük sayılacak hayvan sürüleri (daha çok koyunculuk) beslemektedirler. Hayvansal ürünlerinin yazıları da ilk elden değerlendirilmesi Vakıf'ça düşünülmüştür. Bu itibarla; kendileri ile yakın diyalog kurmak, yaşam biçimlerini ve kültürlerini tanımak ve çok gereksinim duyabilecekleri sağlık hizmetlerini bir ölçüde de olsa götüre-bilmek, yerinde bulunmuştur.

Bingöl / Karlıova'nın 30 km kadar kuzey-doğusunda, Bingöl, Muş, Erzurum sınırında kalan yaklaşık 2800-3000 metre rakımlı Bingöl Dağları yaylalarında Vakıf'ça bir ekip oluşturularak çadırlı kamp kurulmuştur. 20 Temmuz - 20 Ağustos 1987 arasında 1 ay süre ile, Şeviti denilen mevki-de kalınarak sağlık hizmeti sunulmuş; ekibin diğer üyelerince de Vakıfın para-medikal amaçları için çalışılmıştır.

Sağlık ekibinde; 1 halk sağlığı uzmanı hekim, 2 hemşire, 1 sağlık memuru, 1 tıp öğrencisi yer almıştır. Ayrıca Karlıova Sağlık Ocağı personeli de zaman zaman destek vermişlerdir. Günlük poliklinik hizmetlerinin ya-

nisira; sağlık eğitimi, (video kaset ile...) bağışıklama ve aile planlaması hizmetleri ve bir kısım araştırmalar yürütülmüştür. Mikroskop, santrifüj ve bir takım laboratuvar gereçleri götürülmüş; rahim içi araç uygulaması yapılmıştır. Çalışma saatları dışında da çadırları ziyaret edilerek ya da onlardan ziyaretçi kabul edilerek, diyalog ve gözlemler 1 ay boyunca yoğun biçimde sürdürülmüştür.

Takdim edilmeyen çalışılan *bu raporun amacı*; ülkemizde, ağırlıklı olarak sorunlu oldukları bilinen 15-49 yaş grubu doğurgan çağ kadınlarının bir kısım mediko-sosyal özelliklerinin vurgulanmasıdır.

YÖNTEM-GEREÇLER

Tanımlanan bölgede çadırlı kamp kurulurken, göçerlerin en fazla yararlanabilecekleri konumun seçilmesine özen gösterilmiştir. En büyük göçer öbeği bitişik olmak üzere, diğer çadır kümeleri 5-6 km'ye degen varan yarıçaplı bir alan içinde bulunmaktadır. Beritan'lilar ve bir kısım yöre halkı; at, eşek v.b. hayvanlarla ya da yaya olarak bize ulaşmışlardır. Sağlık ekibi ise araziye uygun motorlu araç sahibidir. Şeviti, Kasım, Zorova, Uzunçayır, Yedidere olmak üzere başlıca 5; ayrıca birkaç ikincil yerleşim noktasında yayla kiralayan Beritan'lının, önce hedef kitlesi belirlenerek; burada nüfus tespiti yapılmıştır. Bu amaçla, Sağlık Ocaklarında kullanılan Ev Halkı Tespit Fişi denilen 001 numaralı formların ön yüzlerinden yararlanılmıştır.

15-49 yaş doğurgan çağda 158 kadın böylece saptanmış ve bir görüşme formu geliştirilerek kendileri ile, çadırlarına giden, yöre halkından seçilen 2 hemşire görüşmüştür. Uygulayıcılar önce eğitilmiş ve görüşmelerde denek ve görüşmeci yalnız olmuşlardır. Eksik, yanlış, tutarsız olabilecek yanıtlar durumunda ikinci ziyaretler yapılmıştır. Hizmetin başlarında, 3-4 gün içinde verilerin toplanması sağlanmıştır.

Veriler, veri kodlama kağısına geçilmiş ve elde değerlendirilmiştir. Toplanan bilgilerin ana-çocuk sağlığı ağırlıklı olan bir bölüm, ayrı bir raporuza konu oluşturmuştur (9).

BULGULAR

A) Bazı Gözlem ve Bilgiler:

Çadır öbekleri 20-30 çadırдан oluşmaktadır ve ortalama çadır nüfusu 6.6 dolayındadır. Karlıova ile yaylalar arasında genel bir güzergahı izleyen

dağ yolu patikadan, kamyon ve küçük köy minibüsleri yazın çalışmaktadır. Süt ve diğer hayvancılık ürünleri ya erkeklerce Karlıova'ya indirilmekte; ya da gezgin alıcılar pazarlanmaktadır.

Hanımlar sabahları şafakla kalkmakta ve binek hayvanları ile koyunların bulunduğu yere gelerek onları sağmaktadır. Ürünler çadırlara taşınarak işlenmekte ya da öylece pazarlanmaktadır.

50 ve daha fazla sayıda küçükbaş hayvan besleyen ailelerin ($n=103$) ortalama hayvan sayıları 172.8 ± 12.6 'dır. Ancak, kadınlar genelde gerçek sayıdan daha aşağı rakamları vermişlerdir.

Erken kalkılacağından ve çadırlarda elektrik olmadığından; akşamları erken yatılmaktadır. Çöpler açığa atılmakta, kapalı tuvalet de yapılmamaktadır. Yüksek rakım nedeniyle gece-gündüz ısı farkları oldukça büyektür.

Çadırların % 55.7'sinde pilli radyo bulunmaktadır. 2 lüks lambası ve 1 çira dışında gaz lambası ile aydınlatma yapılmaktadır.

Gazete getirilip okunduğu 1 ay boyunca hiç gözlenmemiştir.

Çalışma grubunun % 44.9'u kıșları Urfa'da, % 44.1'i Elazığ'da, % 9.5'i de Diyarbakır'da geçirmektedir. Her 5 isimden 1'i "S" ile başlamaktadır. Fatma ve Sabiha en çok yinelenen isimlerdendir.

B) Türkçe Bilgisi ve Eğitim Durumu:

Kadınların % 55.1'i evli ($n=87$), % 44.9'u ($n=71$) bekârdır. Dul ya da boşanmış kadın grupta yoktur. Evlilerin ortalama yaşı 36.55 ± 1.05 , bekârların 18.90 ± 1.16 'dır (tüm grup için 28.62 ± 1.19).

Bütün kadınlardan yalnızca 8'i (% 5.06) Türkçe bildiklerini söylemişlerdir. Az bilenlerse 85 kişidir (% 53.8). Geri kalan 65 kadın (% 41.1) Türkçe bilmemektedir. Evli kadınarda Türkçe bilmeme % 57.5 oranında iken, (87 kadının 50'si) bekârlarda (37 hanım) % 21.1 düzeyindedir. Buradaki önemli fark yaştan kaynaklanmaktadır. Bekâr grup, -doğadır ki- daha gençtir (yaş ortalaması 36.55 ± 1.05 ve 18.90 ± 1.16) ve okul olanağı evlilere oranla daha fazla olmuştur. Eğitim durumu ve Türkçe bilgisi Tablo I ve II'de sunulmuştur.

Tablo 1. 158 Beritanlı Kadının Eğitim Durumu.

Eğitim durumu	Evliler		Bekârlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Okur-yazar ve fazlası	1	1.1	30	42.3	31	19.6
Okur-yazar değil	86	98.9	41	57.7	127	80.4
Toplam	87	100.0	71	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir.

Tablo 2. 158 Beritan'lı Kadının Türkçe Bilgisi.

Türkçe bilgisi	Evliiler		Bekârlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Var + az	37	42.5	56	78.9	93	58.9
Yok	50	57.5	15	21.1	65	41.1
Toplam	87	100.0	71	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir.

Eğitimli olan 31 kadın (% 19.6); 12 okur-yazar (tüm grubun % 7.6'sı), 15 ilkokul mezunu (tümün % 9.5'i) ve 4 de daha ileri eğitim (en çok liseden terk) görenlerden (tümün % 2.5'i) oluşmaktadır. Eğitimli olan 31 kişinin 30'u bekâr gruptandır. Başka bir deyimle, 87 evli kadının yalnızca 1'i (% 1.15) eğitimli iken, 86'sı (% 98.9'u) eğitimsizdir. 71 bekâr kızın % 57.7'si eğitimsiz, % 42.3'ü değildir. Sonradan gelen kuşakların daha eğitimli oldukları izlenmektedir.

C) *Doğum Kontrol Yöntemi (DKY) Bilgisi:*

Çalışma boyunca bir kısım kadınlar aile planlaması amacıyla başvurmuşlardır. Bunlardan 4'üne tarafımızdan RIA uygulanmıştır. Ayrıca 4 kadın RIA'lıdır. 7 kadına oral kontraseptif verilmiş; bir grup kadın ve erkeğe de 'condom' dağıtılmıştır. Bu gereçler Karlıova Sağlık Ocağı'ndan sağlanmıştır (bu çalışmanın verileri, sözü edilen hizmetlerden önce toplanmıştır).

Evli ve bekâr kadınlar arasında D KY bilgi düzeyi çok farklıdır ($p < 0.01$). Veriler Tablo III'te sunulmuştur.

Tablo 3. 158 Beritan'lı Kadında Doğum Kontrol Yöntemi Bilgisi.

Herhangi bir D KY bilgisi	evlilerde		Bekârlarda		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Var	26	29.9	5	7.0	31	19.6
Yok	61	70.1	66	93.0	127	80.4
Toplam	87	100.0	71	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir

$t = 3.607, p < 0.01$

Evli kadınların % 99'u eğitimsiz olduklarından; D KY bilgisi, evlilik yaşamı içinde şöyle ya da böyle kazanılmıştır. Bekârlarda eğitimsiz oranının evlilerden çok geri olmasına karşın, D KY bilgilenmesi çok eksiktir. Bu sonuçta, karşılaştırılan 2 grubun yaş farkı da kuşkusuz etkindir.

Okuma-yazma bilip / bilmeme DKY bilgisi bakımından farklı özellikler değildir. Veriler Tablo IV'te sunulmuştur.

Tablo 4. 158 Beritanlı Eğitim Durumu ve DKY Bilgisi.

Herhangi bir DKY bilgisi	Okur-yazar olmayanlar		Okur-yazar ve fazlası		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Olanlar	24	18.9	7	22.6	31	19.6
Olmayanlar	103	81.1	24	77.4	127	80.4
Toplam	127	100.0	31	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir

 $t=0.465, p>0.05$

DKY bilgisine sahip 31 kadın, grubun yalnızca % 19.6'sıdır. Bunların da sadece 17'si (% 54.8'i) etkin bir yöntem bilmektedir. Dolayısı ile 158 kadının yalnızca % 10.8'i etkin bir DKY bilmektedir. Bilinen kontraseptif yöntemler şöyle dağılmıştır ($n=31$ kişi): Hap, 12 kişi (% 38.7); RIA, 4 kişi (% 12.9); kondom ve cerrahi sterilizasyon, 1'er kişi (% 3.2'ser); geri çekilme 8 kişi, (% 25.8) ve birkaç yöntem birden bilenler, 5 kişi (% 16.1).

Türkçe bilgisinin DKY bilgisine etkisi test edilmiştir. 'Az+yeterli' Türkçe bilen kadınların daha bilgili oldukları anlaşılmaktadır. Bulgular Tablo V'te sunulmuştur.

Tablo 5. Türkçe Bilgisinin DKY Bilmeye Katkısı.

Herhangi bir DKY bilgisi	Türkçe'yi**				Toplam	
	bilenler		bilmeyenler			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Var	26	28.0	5	7.7	31	19.6
Yok	67	72.0	60	92.3	127	80.4
Toplam	93	100.0	65	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir

 $t=3.163, p<0.01$

** az bilenler "Türkçe bilenler" grubundadır.

D) Akraba Evlilikleri, Emzirme Süreleri, Menarş ve Menapoz Bilgileri:

Göçerler, genelde kapalı topluluklar; bir bakıma, bir ölçüde "izole kültür kolonileri -ya da adacıkları-"dır. Koloniden sosyal, ekonomik,

kültürel v.b. nedenlerle ayrılabilen çok sınırlı sayıda insanın dışında; grup kendine, -içine- dönüktür.

Nitekim 87 evli kadına “..eşlerinin akrabaları olup olmadığı..?” biçiminde bir soru yöneltildiğinde; 71'inin (% 81.6) akraba evliliği yaptığı anlaşılmıştır. Evliliklerin yalnızca % 18.4'ü (16 kadın) kan bağı olmayan kişilerle gerçekleştirilmiştir. Bu tutum üzerine eğitim düzeyinin etkisi test edilememiştir; çünkü evli kadınlar % 99 eğitimsizdir. Ayrıca, grubun % 81.6'sı akraba evliliğinde 'yığılma' durumundadır.

Öte yandan, akrabasıyla evli 71 kadına eşlerinin akrabalık derecesi sorulmuştur. Bunların % 94.4'ü (67 kişi), “ilk 4” olarak adlandırılan hala, teyze, amca, dayı oğlu ile gerçekleşmiştir. Grup genelinde 87 evli hanımın % 77'sinin (67 kadın) yakın akraba evliliği yaptığı görülmektedir.

Beritan'lı anneler çocukların ortalamada 20.21 ± 2.29 ay süreyle emzirmektedirler ($n=85$ kadında). Bu anneler, birkaç gün ile 7 yıl arasında değişen laktasyon dönemleri bildirmiştir. 87 evli hanımın % 10.3'ü çalışma sırasında emziklidir.*

158 kadının 105'i halen menstruasyon görmektedir (% 66.5). Görmeyen 53 kişinin (% 33.5) 16'sı menapoz nedeniyedir (görmeyenlerin % 30.2'si). Öteki 37 olgunun 9'u laktasyona, 11'i gebeliğe, 17'si ise değişik nedenlere dayalıdır.

Bekâr 71 kızımızın 2'si (% 2.8) halen ilk menstruasyonlarını yaşamamışlardır. Kalan % 97.2'lik kesim (69 kız) 15 yaş öncesi menarş'a erişmişlerdir.

Menapoz yaşı, 49 yaştan önce bu durumunoluştugu 15 kadında 35 ile 46 arasında oynamaktadır (ortalama 41.3 ± 0.9 yaş).

E) Göçer Yaşama Karşı Tavır, TV İzleme ve Hekime Muayene Durumu:

158 kadının % 55.1'i (87 kadın) bu yaşam biçiminden hoşnut değildir. Geriye kalan 71 hanımsa, (% 44.9) göçer yaşamı sevmektedir. Eğitim düzeyinin bu konudaki tavrı etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Tablo VI verilerine göre, eğitimin etkisi gösterilememiştir. Ancak, grubun % 80'i 'eğitimsiz' kategorisinde yığılmıştır.

Türkçe bilgisinin, göçer yaşamı onaylayıp onaylamamaya ilişkin tavrı etkilediği anlaşılmıştır. Veriler Tablo VII'dedir.

* 7 yıldır emzikli olan, eğitimsiz, 5 çocuklu ve halen gebe olan 25 yaşındaki Ş.A. küretaj için başvurmuştur.

Tablo 6. Eğitim Düzeyi ve Göçer Yaşam Beğenisi İlişkisi.

Göçer yaşamını	Okur-yazar değil		Okur-yazar ve fazlası		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Sevenler	55	43.3	16	51.6	71	44.9
Sevmeyenler	72	56.7	15	48.4	87	55.1
Toplam	127	100.0	31	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir

 $t=0.83$, $p>0.95$

Tablo 7. Türkçe Bilgisi ve Göçerlige Karşı Takindan Tutum.

Göçerlik yaşamını	Türkçe Bilgisi				Toplam	
	az var		Bilmeyenler			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Sevenler	49	52.7	22	33.8	71	44.9
Sevmeyenler	44	47.3	43	66.2	87	55.1
Toplam	93	100.0	65	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir.

 $t=2.351$ $p<0.05$

Medeni durumun, göçerlikten hoşnut olup olmamadaki etkisi de araştırılmıştır. Evli ve bekârların yanıtları birbirine yakındır. Veriler Tablo VIII'de sunulmuştur.

Tablo 8. Medeni Durum ve Göçer Yaşama Tavır.

Göçer yaşamını	Evliler		Bekârlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Sevenler	35	40.2	36	50.7	71	44.9
Sevmeyenler	52	59.8	35	49.3	87	55.1
Toplam	87	100.0	71	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir.

 $t=1.320$ $p>0.05$

Göçer kadınların % 29'u (46 kadın) hiç TV izlememişlerdir. Radyoları olanlar (çadırlarında) % 55.1 oranındadır (87 hanım). Teypçalar ise ancak 6 kişide (% 3.8) vardır.

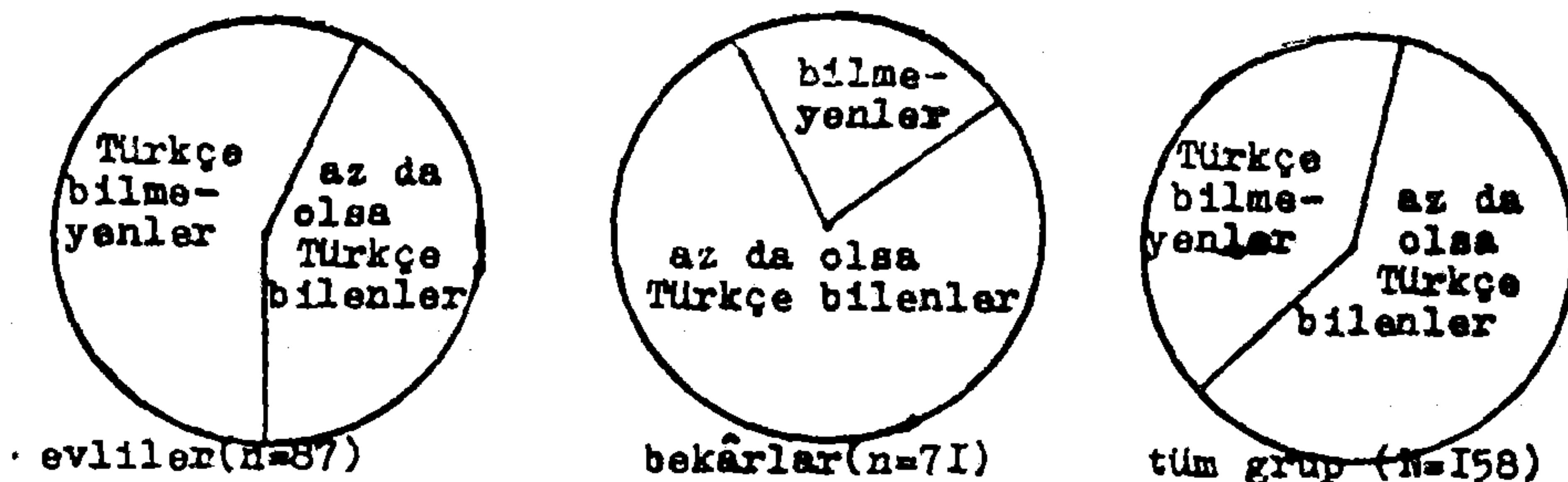
Herhangi bir hekime muayene olma oranı % 70.9'a erişmektedir (112 hanım). Götürülmeyenler ise % 29.1 düzeyindedir (46 kişi). Evli kadınların % 81.6'sı hekimce muayene edilmişken; bekârların % 67.7'si muayeneye götürülmüştür. Bu iki oran birbirinden çok farklıdır Veriler Tablo IX'da dizilmiştir.

Tablo 9. Evli ve Bekârlarda Hekime Muayene Durumları.

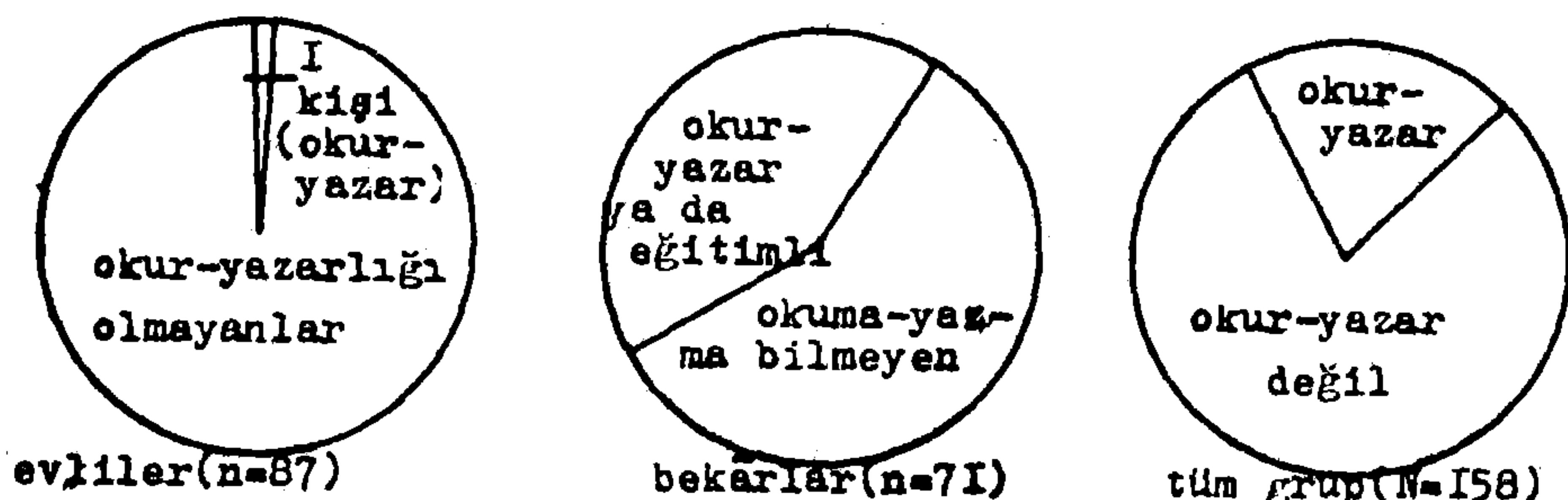
Hekime muayeneye	Evliiler		Bekârlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Götürülen	71	81.6	41	57.7	112	70.1
Götürülmeyen	16	18.4	30	42.3	46	29.9
Toplam	87	100.0	71	100.0	158	100.0

* % ler kolona göredir

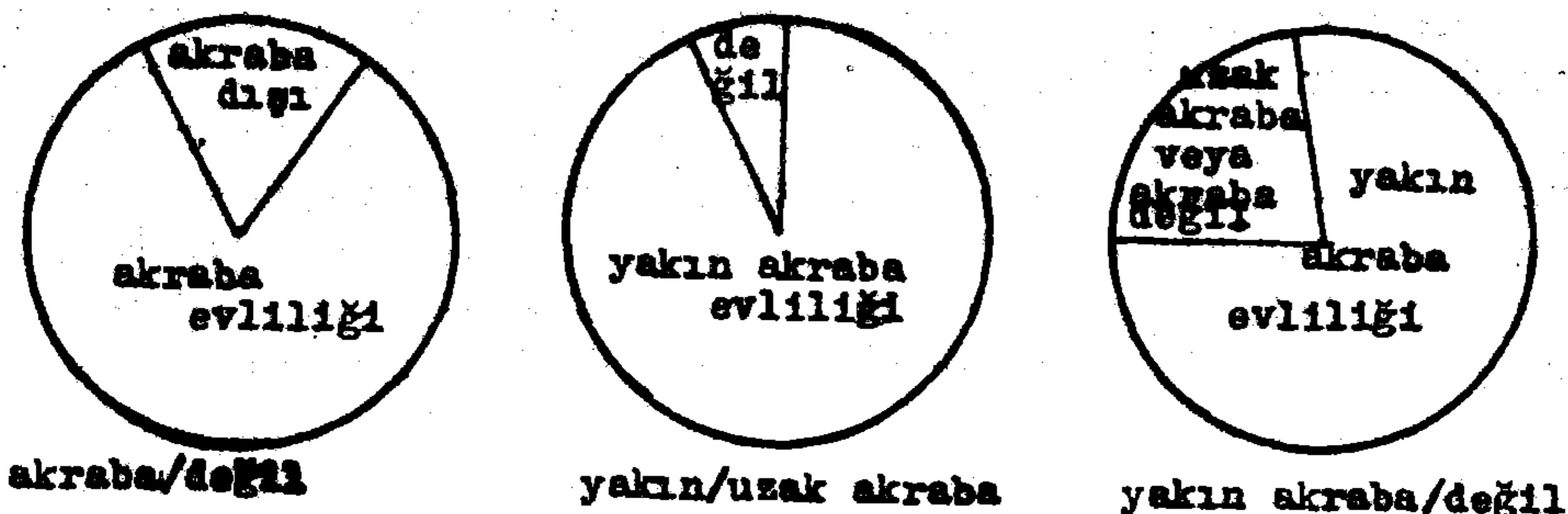
t = 3.264 p < 0.01

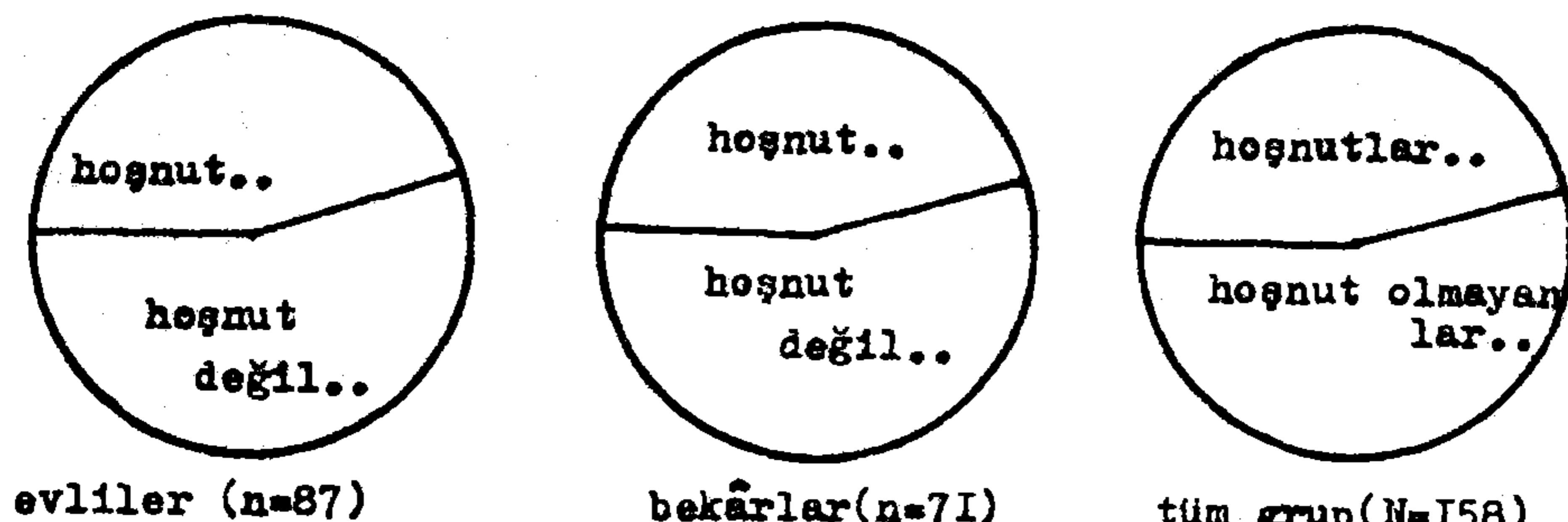
Şekil I: Beritanlı Göwer Kadınlarının Türkçe Bilgisi.

Şekil II: Beritanlı Göwer Kadınlarının Eğitim Durumu.

Şekil III: Beritanlı Göwer Kadınlarının Akraba Evliliği.

Şekil IV: Beritanlı Göwer Kadınlarının Göçer Yaşama Tavrıları.

TARTIŞMA, SONUC ve ÖNERİLER

Doğu ve güney-doğu Anadolu bölgelerinde sağlığa ve sosyo-ekonomik alana ilişkin göstergeler, genel olarak ülkemizin Batısından ve hatta gene-linden daha olumsuzdur (2,3,1). Bu bölgeler insanları bir de göçebe yaşamının olumsuzlukları ile karşı karşıya kaldıklarında; tablo büsbütün kötüleşmektedir. Örn. eğitim görme olanakları oldukça sınırlanmaktadır. Sağlıklı bir konut ortamı, sosyal çevre ile ilişkiler, sağlık hizmetlerinden yararlanma önemli boyutlarda aksamaktadır. Göçer gruplarının mediko-sosyal sorunlarına dönük çalışmalar yok denecek düzeyde azdır. Kırsal bölgelerde ve kentlerin gecekondu alanlarında yürütülen çalışmalarda elde edilen verilere oranla göçer gruplar daha olumsuz göstergelere sahiptir (7,4). Türkçe bilgisinin nicel ve nitel yetersizliği de olumsuz mediko-sosyal göstergelerde ağırlıklı bir pay sahibidir.

Güney Amerika'da, Afrika ve Asya'da halen göçer kabileler bulunmaktadır. Bu tür yaşamın doğal sayılabilen bir gereği olarak; göçerler, çağın olanaklarından daha az yararlanmaktadır. Bu insanlara devletin sosyal hizmetlerini sunmak kolay değildir (5).

Kaldı ki; bizim çalışmamızda, Beritan'lı kadınların % 45'i göçer yaşamdan hoşnut olduklarını bildirmiştir. O halde; soruna, bu hususu da gözeterek yaklaşmak gerekecektir (6). Köklü çözüm, belki, tarımsal iskâna uzun dönemde dayandırılabilir ve ülkenin sosyo-ekonomik gelişimine paralel olarak düşünülebilir. Ancak, kısa ve orta dönemde de yapılabilecekler vardır. Sağlık hizmetlerinin, bu gruplara da turistik yörelerdekine benzer yaklaşımla sunulması olanaklıdır. Sağlık Ocakları ekiplerinin desteklenerek, yazıları, hizmet grupları içine yörelerindeki göçerleri de katmaları sağlanabilir. Eğitim hizmetleri bakımından da, yine yazıları, Türkçe ve okuma-yazma öğretilmesi amacıyla yetişkin kursları düzenlenebilir. Yaz okulları daha kapsamlı olarak da planlanabilir.

Her yıl yüzlerce km yolu hayvanlarıyla birlikte kateden binlerce insan ve hayvanın sağlık durumunun, halk sağlığını ne denli yakından ilgilendiği açıktır. Özellikle bulaşıcı hastalıkların yayılması açısından çok önemli bir risk etmeni ile karşı karşıya bulunulmaktadır. Göçerlerin önemli rakamlara ulaşan hayvan varlığı nedeniyle, veteriner hizmetlerinin de kaçınılmazlığı ortadadır. Bu grupların daha yakından ve geniş spektrumlu olarak tanınabilmesi amacı ile, daha kapsamlı ve büyük boyutlu araştırmalar gereklidir (5,10).

KAYNAKLAR

1. C.O. Tütengil: *Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*. (100 soruda) Gerçek Yayınevi, 3. Bs. 1979, İstanbul.
2. Devlet İstatistik Enstitüsü: *Statistical Yearbook of Turkey*, 1987.
3. Hacettepe Nüfus Etüdleri Enstitüsü. *Türkiye Doğuranlık Araştırması* 1983.
4. Keleş, R.: *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu Sorunları*. Gerçek Yayınevi, 1. Bs. 1972, s. 27, İstanbul.
5. Knopf, A.A.: *Anthropology: Decisions, Adaptations, and Evolution*. 2nd. ed. Ploget all, New York, 1980, pp. 167—186.
6. Kutlu, M.: *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi yayın no 84, 1987.
7. Kutluay, T. ve ark.: İstanbul'un Çobançesme Bölgesinde Yaşayan Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumlarıyla İlgili Bir Çalışma." *Halk Sağlığı Bülteni*. Ocak 88, yıl 2, sayı I, İstanbul.
8. Paksoy, N. ve Edalı, N.: "Aladağ Toroslarda Yarıgöçer Yaşayan Hacerobası Çocuklarında Yapılan Medikososyal Bir Çalışmanın Değerlendirilmesi." *Ist. Tip Fak. Dergisi*, 47:47—52 (1984).
9. Saltık, A.: "Beritan Göçeri 15—49 Yaş Grubu 158 Kadının Bazı Ana-Çocuk Sağlığı Göstergeleri". (yayınlanmamış çalışma. 1987).
10. Shepard, J.M.: *Sociology*, West Publishing Comp. 1981, Minnesota, USA, pp 27—49 ve pp 56—61.